

ken bu amacı gütmelidir. Teftâzânî, çağın fikrî problemlerinin üstesinden gelmek için Kur'an ve Sünnet kaynaklarına başvurur, sahih İslâm'a sınımsız sarılma, İslâm ümmetinin birliğinin güçlenmesi için Ehl-i sünnet ve Şîa gibi mezheplerin yakınlaşması, insan mutluluğunun ve refahının sağlanması için dinle bilimin birbirini desteklemesi, akılla vahyin birlikteliği, dinler arası diyalog, Batı ve Doğu düşüncelerinin sentezi, teknolojik ve bilimsel ilerlemeden faydalanma, hoşgörü ve eşitlik ilkesini hayata geçirme, entelektüel hayatta izlenen metodun kapsayıcılığı gibi konular üzerinde önemle durmuş, insanın akıl ve gönül eğitiminin her şeyin başı olduğunu savunmuş, İslâm eğitim felsefesine dair yazılar kaleme almıştır.

Eserleri. 1. *Dirâsât fi'l-felsefeti'l-İslâmiyye* (Kahire 1957). 2. *İbn 'Aṭâ'illâh el-İskenderî ve taşavvufüh* (Kahire 1969, 2. bs.). 3. *İlmü'l-kelâm ve ba'zu müşkilâtih* (Kahire 1979). Şerafettin Gölcük tarafından *Kelâm İlminin Belli Başlı Meseleleri* (İstanbul 1980) ve *Ana Konularıyla Kelâm* (Konya 2000) adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. 4. *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şüfiyye* (Beyrut 1973). 5. *Medhal ile't-taşavvufi'l-İslâmî* (Kahire 1979). 6. *el-İnsân ve'l-kevn fi'l-İslâm* (Kahire 1975). 7. *eṭ-Turuḫu's-şüfiyye fi Mısır* (Kahire 1991). Teftâzânî, Muhammed Mustafa Hilmi ile birlikte Kâdî Abdülcebbar'ın *el-Muḡnî* adlı eserinin rüyet konusundaki IV. cildini tahkik ederek neşretmiştir (Kahire 1965). Tasavvuf, İslâm felsefesi ve kelâm başta olmak üzere İslâm düşüncesiyle ilgili yirmi civarında makalesi bulunan Teftâzânî bu makalelerinde tasavvufî bilgi, tasavvuf felsefesi, İhvân-ı Safâ, müslümanlara göre felsefe-tıp ilişkisi, modern Mısır'daki fikrî cereyanlar, İslâm ve Batı felsefelerinin karşılaştırılması, Mısır'daki tarikatlar, Ekberiyeye tarikatı gibi konular üzerinde durmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Vefâ et-Teftâzânî, *İbn 'Aṭâ'illâh el-İskenderî ve taşavvufüh*, Kahire 1389/1969, s. k; a.mlf., *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şüfiyye*, Beyrut 1973, s. 15; a.mlf., *Medhal ile't-taşavvufi'l-İslâmî*, Kahire 1979, s. c; a.mlf., *İlmü'l-kelâm ve ba'zu müşkilâtih*, Kahire 1979, s. e; a.mlf., "Mısır'da Sûfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları" (trc. Mustafa Aşkar), *AÜİFD*, XXXV (1996), s. 535-552; Âtif el-İrâkî, "Muḫaddime", *Kitâbü't-Tezkârî ed-Duktür Ebü'l-Vefâ' et-Teftâzânî üstâzen li't-taşavvuf ve müfekkiran İslâmiyyen*, Kahire 1995, s. 7-8; Saïd Murâd, "İlmü'l-kelâm ve't-teyyârâtü'l-fikriyyetü'l-mu'âsıra: Rû'ye kelâmîyye", a.e., s. 45-46; H. Kâmil Yılmaz, "Mısır-lı Bir Âlimle Tasavvuf Üzerine Bir Sohbet", *Altınoluk*, sy. 16, İstanbul 1987, s. 33.

SAİD MURÂD

TEFVÎF

(التفويف)

Kuruluş yahut vezin bakımından eşdeğer olup birbirini izleyen bağımsız kelime, terkip ve cümleler dizisiyle övgü, yergi vb. konularda kompozisyon oluşturulması anlamında bedî terimi.

Sözlükte "ak benek, hurma çekirdeği üzerindeki beyaz nokta, beyaz zar; alaca ve ince kumaş" anlamlarındaki **fûf** kelimesinden türeyen **tefvîf** "beyaz desenli kumaş dokumak" mânasına gelir (*Lisânü'l-'Arab*, "fvf" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 696-697). "Beyaz desenli ince giysi" demek olan "sevb müfevvef" terkihiyle ilişkilendirilen **tefvîf**, **bedî** ilminde anlama güzellik katan sanatlardan olup bir beyit veya söz içinde kuruluş yahut vezince eşdeğer, ancak birbirinden bağımsız olan kelime, terkip ve cümlelerin ardarda sıralanmasıyla övgü, yergi, gazel vb. içerikte bir kompozisyonun oluşturulmasıdır. Bu tür kelime, terkip ve cümlelerden meydana gelen anlam kompozisyonu giysi üzerinde diğer renklerle ayrılmış, birbirinden bağımsız, paralel biçimde uzanarak bir desen oluşturan beyaz çizgilere benzetilmektedir. Tefvîf sanatı kompozisyon bakımından uzun, orta ve kısa cümlelerle gerçekleştirilir. Uzun cümle halinde kullanımına şu âyetler örnek teşkil eder:

"الذي خلقني فهو يهدين، والذي هو يطعمني ويسقين
وإذا مرضت فهو يشفين، والذي يميتني ثم يحيين، والذي
أطعم أن يغفر لي خطيئتي يوم الدين" (O'dur beni yaratan ve bana yol gösteren. O'dur beni yediren ve içiren. O'dur hastalandığım zaman şifa veren. O'dur beni öldürecek, sonra diriltecek olan. O'dur ödül ve ceza gününde hatamı bağışlamasını umduğum) (eş-Şuarâ 26/78-82). Âyetlerde ardarda, fakat birbirinden bağımsız sıralanan eşdeğer ve paralel ifadelerle yüce yaratan hakkında övgü kompozisyonu oluşturulmuştur. Antere'nin şu beytini de **tefvîf** sanatının uzun cümle halindeki kullanımına misal vermek mümkündür (Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Divânî 'Antere*, s. 126):

"إن يلحقوا أكرروا إن يستلحموا / أشدد وإن نزلوا بئسك
" (Düşman üzerlerine gelirse [korumak için] akın ederim, dört tarafları sarılırsa hamle yaparım, dar bir yere konaklarsa düşman, atımdan inip cenge davet ederim). Şair şart cevap üslûbuyla aynı kuruluşa sahip, bağımsız ve paralel cümleler dizisiyle bir hamâse kompozisyonu meydana getirmiştir.

Orta uzunluktaki cümle kullanımına örnek olmak üzere şu âyet zikredilebilir:

"تولج الليل في النهار وتولج النهار في الليل، وتخرج
الحي من الميت وتخرج الميت من الحي" (Alla-hım!) Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın [Âl-i İmrân 3/27]). İbn Zeydün'un şu beyti de orta uzunlukta cümle formunda gerçekleşen **tefvîfe** misal verilebilir (*Divân*, s. 163):

"ته أحتمل واحتكم أصبر وعز أهن / وولّ أقبل وقل
" (Sen kibirlen, ben katlanırım; sen dilediğini yap, ben sabrederim; sen izzet sahibi ol, ben zillete razıyım; sen benden yüz çevir, ben sana yönelirim; sen söyle, ben dinlerim, sen emret, ben yaparım). Tefvîf sanatının kısa cümle formunda kullanımına Mütenebbî'nin Seyfüddevle el-Hamdânî'yi övdüğü ve özür beyanında bulunduğu şu beyti örnek gösterilebilir (Berkûkî, III, 209):

"أقل أنل أقطع أحمّل علّ سلّ أعد / زد هتّ بش
" (Affet, ihsanda bulun, yerler bahşet, binitlet lutfet, konumumu yücelt, teselli et, önceki konumumu tekrar lutfet / İhsanını arttır, lutfederken sevinçli ve güler yüzlü ol, yine lutfet, katına yaklaşır, sevindir, vuslat bahşet).

Hatîb el-Kazvîni **tefvîfi**, "bir söz içinde uzunlukları birbirine eşit veya yakın cümleler halinde birbiriyle uyumlu mânaların zikredilmesi" olarak tanımlayıp bazı örnekler sıraladıktan sonra bu sanatın bir kısım örneklerinin mürâât-ı nazîr (itilâf), bir kısmının da mutabakat (tezat) sanatına dahil olduğunu belirtmiştir (*el-İzâh*, IV, 385). İbn Ebü'l-İsba', Bedreddin İbn Mâlik, Hatîb el-Kazvîni, Şehâbeddin el-Halebî, Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, Safiyyüddin el-Hillî, İbn Hicce, Süyûtî, İbn Ma'sûm el-Medenî gibi belâgat âlimlerinin çoğunluğu **tefvîf** sanatını bu şekilde anlamıştır. Öte yandan tanım yapmalarına rağmen verdikleri örnekler, Hatîb et-Tebrîzî ile İbnü'z-Zemlekânî'nin **tefvîfi** "zikredilen yergi sıfatlarının anılan bir kelime veya ifade bağlamında övgü sıfatına dönüştüğü söz" diye anladıklarını göstermektedir. Her iki müellif Cerîr'in şu dizelerini örnek vermiştir (Tâceddin Şelak, s. 254):

"هم الأختيار منسكة وهديا / وفي الهيجاء كأنهم صقور
بهم حذب الكرام على المعالي / وفيهم عن مساويهم فتور
خلانق بعضهم فيها كبعص / يؤم كبير هم فيها الصغير
عن النكراء كلهم غبي / وبالمعروف كلهم بصير

(Zühd ü takvâda ve doğruluğa kılavuz olmadıkları onlardan hayırlısı yoktur / Er meydanında ise şahinler gibidir // Asil kimseler onlar saye-

TEFVÎF

sinde erer yüceliklere / Ama onlarda kötülükler konusunda gevşeklik vardır // Birbirinin benzeri insanlardır / Onlarda küçük büyüğe öncülük yapar // Kötülük konusunda kafaları çalışmaz / Ama iyilik konusunda hepsi basîret sahibidir). Burada şahin, yaratılışının gereği başkasının malını alıp kaçması sebebiyle yergi sıfatı iken “savaşta” kaydıyla övgü sıfatına, aynı şekilde gevşeklik yergi sıfatı iken “kötülüklerle karşı” olmasıyla övgü sıfatına, küçüğün büyüğe öncülük etmesi yergi iken “birbirine eşit ve denk olmaları” kaydıyla övgüye, kafa kalınlığı yergi iken “kötülük konusunda” kaydıyla övgü sıfatına dönüştürülmüştür.

Müeyyed-Billâh Yahyâ b. Hamza el-Alevî, bedî ilminde en yüksek zirve diye nitelendiği tefvîfi “bir karîne ile başka anlama gelen söz” şeklinde tanımladıktan sonra mâna ve lafızla ilgili iki türünden söz etmiş, mâna ile ilgili olanda İbnü’z-Zemlekânî’nin tanımını ve örneğini zikretmiş, lafızla ilgili olanda ise yaygın tefvîf anlayışını dile getirmiş, hatta söz bölümlerinin aruz bahrinin tefîlelerine göre taktîli gelmesini güzel bulmuştur. Bulut tasvirine dair tavîl bahrindeki şu dizede görüldüğü gibi (eṭ-Ṭırâz, s. 441):

فوشي بلارقم ونقش بلايد / ودمع بلاعين وضحك بلائتر
فعلون مفاعيلن فاعولن مفاعيلن فاعولن مفاعيلن

(Süs var, çizen yok, nakış var, el yok / Göz yaşı var, göz yok, gülme var, dişler yok). Ebû Tâhir el-Bağdâdî ile ondan etkilenen İbn Kayyim el-Cevziyye tefvîfi lafızları akıcı ve fasih, anlamı açık seçik olan şiir türü olarak görmüşdür.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 696-697; İbn Zeydün, *Divân* (nşr. Yûsuf Ferhât), Beyrut 1411/1991, s. 163; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi’l-‘arûz ve’l-‘avâfi* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahrreddin Kabâve), Dimaşk 1395/1975, s. 289-290; a.m.f., *Şerhu Divâni ‘Antere* (nşr. Mecîd Tarrâd), Beyrut 1412/1992, s. 126; Ebû Tâhir el-Bağdâdî, *Kânûnü’l-belâğa* (nşr. Muhsin Gıyâz Uceyl), Beyrut 1409/1989, s. 125; İbn Ebû’l-İsba’, *Tahrîrû’t-Taḥbir* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1995, s. 372-374; İbnü’n-Nâzım, *el-Mişbâh fi’l-me‘âni ve’l-beyân ve’l-bedî* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 1422/2001, s. 203-204; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi ‘ulûmi’l-belâğa* (Şürûhu’t-Telḥîş içinde), Kahire 1937, IV, 383-385; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *eṭ-Ṭırâzû’l-müte-zammîn li-esrâri’l-belâğa* (nşr. M. Abdüsselâm Şâhin), Beyrut 1415/1995, s. 441-442; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, İstanbul 1304, s. 337-338; İbn Hicce, *Hizânetü’l-edeb* (nşr. Selâhaddin el-Hevvârî), Sayda 1426/2006, I, 249-250; Abdurrahman el-Berkükî, *Şerhu Divâni’l-Mütenebbî*, Beyrut 1399/1979, III, 209; Tâceddin Şelak, *Şerhu Divâni Cerîr*, Beyrut 1413/1993, s. 254.

HALİL İBRAHİM KAÇAR

TEFVÎZ

(التفويض)

Bazı aşırı Şîa fırkalarında görülen, âlemin yaratılışı ve idaresinin âhirette ceza ve mükâfat verme işinin Hz. Peygamber ile Hz. Ali ve imamlara havale edildiği şeklindeki düşünce; iradî fiillerin meydana getirilmesinin Allah tarafından tamamen insanlara bırakılması anlamında bir terim (bk. MÜFEVÎDA).

TEFVÎZ

(التفويض)

Kulun bütün işlerinde Allah’ı kendisine mutlak vekil kılması, O’na teslim olması anlamında tasavvuf terimi (bk. TEVEKKÜL).

TEFVÎZ

(التفويض)

Kişinin kendine ait hukukî bir yetkiyi başkasının kullanmasına izin vermesi anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “bir işi başkasına havale etmek” anlamındaki tefvîz fıkıhta daha çok nikâh ve talâkla vezirlik konularında kişinin kendine ait hukukî bir yetkiyi başkasının kullanmasına izin vermesini ifade eder. “Vezâretü’t-tefvîz”, devlet başkanının kendisine verdiği tam yetkiyle her türlü tasarrufta bulunabilen kişinin üstlendiği vezirliktir. Osmanlı hukukunda tefvîz “bir gayri menkulün tasarruf hakkını bilinen bedel karşılığında bir kimsenin üstünde bırakmak” demektir. Burada yalnız tasarruf ve intifa hakkı verilmektedir. Osmanlı arazi kanununda, mahlûl olan mîrî arazi ve imar ve ihya edilen mevât arazinin intikal yahut tapu hakkı sahiplerine verilmesi için tefvîz kelimesi kullanılmıştır (Ergüney, s. 454). Tasavvuf terimi olarak tefvîz kulun bütün işlerini tam bir teslimiyet ve tevekkülle Allah’a havale etmesini anlatır. Aynı kökten türeyen bir fiil Mü’min sûresinde (40/44) bu anlamda kullanılmıştır. Erzurumlu İbrâhim Hakkı’nın meşhur “Tefvîz-nâme”si bu mahiyetteki duyguların dile getirildiği meşhur bir şiirdir.

Nikâhta. Nikâh esnasında mehir miktarının belirlenmeyip eşlerden birine veya bir başka kişiye bırakılmasına “tefvîzü’l-mehr”, bu durumdaki kadına “müfeviza”

ve velisinin mehirsiz evlendirerek kocasına tefvîz ettiği kadına “müfevveza” adı verilir. Velâyet-i icbâr yetkisine sahip babanın kızını mehirsiz evlendirmesine ve kadının, velisine kendisini mehirsiz evlendirme izni vermesine “tefvîzü’l-bud” denilmiştir. Fakihler nikâhta tefvîzin meşrû olduğunda icmâ etmiştir. Bu icmâa mesnet olarak, “Henüz kendilerine dokunmadan veya mehir belirlemeden kadınları boşamanızda size günah yoktur” meâlindeki âyetle (el-Bakara 2/236) şu hadis zikredilmektedir: Berva’ bint Vâşık’ın kocası kendisi için mehir belirlemeden vefat etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Berva’ için ailesinden kendisinin konumundaki kadınların mehri kadar bir mehir (mehr-i misl) tesbit etmiştir (Tirmizî, “Nikâh”, 44). Mehr-i misli gerekli kılan şeyin ne olduğu mezhepler arasında ihtilâflıdır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre mehr-i misl nikâh akdiyle gerekli hale gelir ve ölüm ya da zıfafla kesinleşir. Şâfiî ve Mâlikîler ise bu mehrin zıfafla gerekli hale geldiği kanaatindedir. Cinsel ilişki vuku bulmadan talâk gerçekleşirse kadın sadece müt’aya hak kazanır (el-Bakara 2/236). Burada söz konusu olan “müt’atü’t-talâk” mehir talebinde bulunma hakkı olmayan kadına verilen bir miktar para ya da maldır. Mehir ödememek şartıyla yapılan evliliğin tefvîz kapsamına girip girmediği tartışılmıştır. Çoğunluğa göre bu durum tefvîz sayılır ve mehr-i misl ödenir. Mâlikîler’e göre ise bu durumda zıfaftan önce akdin feshedilmesi gerekir; zıfaftan sonra ise evlilik bozulmaz ve mehr-i misl ödenir.

Talâкта. Kocanın boşama yetkisini karısına veya bir başka kişiye devretmesine “tefvîzü’t-talâk” denir. Bu hakkın kendisine devredildiği kişi “müfevvez / müfevveza” diye nitelenir. Fakihler talâкта tefvîzin câiz olduğunda ittifak etmiştir. Hz. Peygamber’den, eşlerine arzu ederlerse kendilerini serbest bırakacağını söylemesini isteyen âyet bu husustaki deliller arasında yer alır (el-Ahzâb 33/28-29; Buhârî, “Talâk”, 5). Nikâh akdinin kuruluşu esnasında tefvîz şartı ileri sürülebileceği gibi evlilik devam ederken de koca tefvîz tasarrufunda bulunabilir. Tefvîz kocanın talâk haklarını ortadan kaldırmaz ve eksiltmez. Kadın tefvîz hakkını kullandıktan sonra talâktan rücû edemez. Kadının bu hakkı kullanmasından önce erkeğin verdiği yetkiyi geri alıp alamayacağı ise tartışmalıdır. Tefvîz işlemini talâk yetkisinin temlik edilmesi olarak gören Hanefîler’e göre tefvîzde bulunan kişi tasarrufundan rücû edemez; Şâfiî’nin son görüşü de bu doğrultudadır.